

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ

© Руда М.В., 2012

Висвітлено суть освітньої логістики як ефективного інструментарію управління ВНЗ в сучасних умовах, наведено передумови її формування. Розглянуто особливості потоку знань і їх нагромадження у глобальному масштабі. Окреслено специфіку методів та інструментів освітньої логістики в контексті реформування системи освіти.

Ключові слова: освітня логістика, ринок освітніх послуг, потік знань, управління ВНЗ, освітній менеджмент

THE PROSPECTS OF EDUCATIONAL LOGISTICS IN UKRAINE

© Ruda M., 2012

The article is devoted to the problem of implementation of educational logistics as an effective instrument of universities' management in modern conditions, are prerequisites for its formation. The features of the flow of knowledge and their accumulation on a global scale. The specific methods and tools of educational logistics in the context of reforming of education system are outlined.

Key words: educational logistics, market of educational services, the flow of knowledge management university, educational management

Постановка проблеми. У розвитку логістики виділяють такі етапи: дологістичний, класичний і неологістичний. Сучасний етап (четвертий) прийнято називати регіональним, для якого характерним є утворення численних універсальних регіональних логістичних центрів та стрімкий розвиток інтернет-технологій.

В умовах глобалізації бізнесу методологія логістики розширюється, з'являються різноманітні її прояви. Проникнення логістики в нові сфери управління свідчить про логістизацію економіки з метою оптимізування суспільно-економічних взаємозв'язків.

Розглядаючи управління потоками, перш за все інформаційними, є сенс чітко окреслити суть логістики у сфері освіти, її специфіку. На сучасному етапі розвитку суспільних наук освітня логістика недостатньо досліджена, проте західні управлінці роблять перші спроби впровадити її принципи в систему менеджменту вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Освіта є соціально-культурним феноменом у глобальному середовищі. Це багатоаспектний процес передачі накопичених поколіннями знань і культурних цінностей. Зміст освіти зумовлений спадщиною культури і науки, а також черпається з життя і практики людини. Тому освіта стає необхідним та важливим фактором розвитку як окремих сфер (економіки, політики, культури), так і всього суспільства. Для кожної нації якість освіти є визначальним вектором розвитку, водночас від цього залежить добробут населення. В умовах актуалізації економіки знань доцільно говорити про підвищення ролі освіти у суспільстві, збільшення ефективності освітнього процесу, досягнення оптимального результату в процесі споживання освітнього продукту учнями, студентами, слухачами курсів, відповідність запитів роботодавців реальним умінням випускників ВНЗ.

У зв'язку з невідповідністю якості чинної системи освіти в Україні та кваліфікації фахівців вимогам з боку підприємств загострюється проблема, що полягає у чіткому виокремленні ролі та інструментарію освітньої логістики, який можна було б застосовувати на практиці для підвищення ефективності функціонування українських ВНЗ на основі зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринок освітніх послуг та, власне, особливості процесу надання освітніх послуг у своїх працях досліджують Ф. Котлер та К. Фокс [22], Т.Є. Оболенська [14], О.Я. Бобало [3, 4], Б.В. Братаніч [5], В.С. Вознюк [6], А.Я. Дмитрів [7], А.М. Костюченко [12], М.Ю. Абабкова [1], Є.А. Подольська [17], З.В. Рябова [19]; С.М. Ілляшенко [10], М.А. Окландер [15].

А.Я. Дмитрів стверджує, що освітня послуга – це сукупність корисних властивостей, які повинні задовольнити пов'язані з одержанням кваліфікації потреби споживачів. Освітні послуги задовольняють особистісні (кінцевий споживач), колективні (підприємства-роботодавці) та суспільні (держава, суспільство) потреби [7].

Є.А. Подольська [17] вважає, що освітні послуги являють собою первинний структурний елемент системи освіти, а їх сукупність формує інтегральний процес освіти, поєднуючи всі основні компоненти: людські ресурси, матеріально-технічну базу, форми і методи навчання і виховання, методику і організацію навчального процесу тощо.

Отже, освітні послуги – це система знань, інформації, умінь та навичок, які використовуються з метою задоволення потреб людини і суспільства загалом на певному рівні усвідомлення своєї життєвої позиції. Водночас це продукт, який в процесі реалізації трансформується в робочу силу, якість якої залежить не тільки від сукупності отримуваних послуг, а й від якості та кількості власної праці, витраченої в процесі споживання. Власне, ефективність цього процесу трансформації залежить від використання освітньої логістики.

Дослідження проблеми ефективного застосування освітньої логістики в Україні не знайшло адекватного відображення у працях вчених та практиків, відповідно її суть, методологія та інструментарій чітко не окреслені. Оpubліковані роботи російських та українських науковців, зокрема В. Денисенка [12], М. Мельникова [19], В. Лівшица [20], М.А. Гончарової, Н.А. Гончарової [9], Н.В. Шевченка [24] свідчать про фрагментарне вивчення цієї концепції управління.

Педагогічна логістика сформувалася як окремий напрям лише на початку 2000-х років. Тому цей напрям ще не має усталеної назви, часто використовуються синоніми. Наприклад, В.А. Денисенко вживає термін “освітня логістика” [12], розуміючи під цим “науку і техніку організації і самоорганізації освітніх функцій (позицій) і процесів з точки зору підвищення ефективності освітньої діяльності в цілому”. Одне із завдань такої логістики – визначення поєднання предметів у межах однієї паралелі або програм і підручників з одного предмета в різних класах.

Тому надалі вживатимемо термін “освітня логістика” (англ. educational logistics), під яким розумітимемо субдисципліну логістики, яка займається вирішенням проблем управління інформаційними потоками в освітніх установах, на основі принципів логістики (особливо “just in time”) і принципу простоти реальних систем Е.М. Голдратта (Eliyahu M. Goldratt). При цьому акцент робитимемо на забезпеченні максимально корисної (для обох сторін – надавача освітніх послуг та споживача) співпраці між окремими особами, навчальними закладами і підприємствами-роботодавцями, іншими словами, з метою досягнення синергічного ефекту від взаємодії усіх елементів системи “освіта-бізнес”.

Формулювання цілей статті. Основними цілями статті є обґрунтування виокремлення освітньої логістики в окрему сферу управління на основі праць вітчизняних та іноземних вчених, аналізування причин її виникнення і розвитку, принципів її впровадження в єдиному освітньому просторі та перспектив в Україні.

Виклад основного матеріалу. Намагаючись виявити фундаментальні орієнтири сучасної освітньої парадигми, побудувати нову модель освіти на основі урахування трансформації освітніх цінностей, можна виділити основні напрями модернізації освіти в контексті вимог і можливостей XXI століття [24]:

- забезпечення високої функціональності людини (ідеї і технології змінюються швидше, ніж покоління людей);
- створення раціональної схеми співвідношення між розвитком знань, технологіями і здатністю людей їх творчо освоювати;
- створення оптимального балансу між локальним і глобальним, щоб людина як патріот своєї країни усвідомлювала реалії глобалізованого світу, свою відповідальність за нього;
- формування на індивідуальному і соціальному рівні ідеї про те, що людина – найвища цінність;
- розвиток комунікативних здібностей людей в глобалізованому та інформаційно-насиченому суспільстві;
- баланс між матеріальними та духовними потребами;
- формування культури толерантності, сприйняття представників інших культур в категоріях “інших”, а не “гірших”.

Проблема реформування освіти вийшла далеко за межі однієї країни. Вже в середині 70-х років минулого століття Рада міністрів Європейського Союзу ухвалила резолюцію про першу програму співпраці у сфері освіти. 19 червня 1999 року розпочався Болонський процес. Міністри освіти 29 європейських держав у м. Болонья (Італія) прийняли декларацію “Зона європейської вищої освіти”, або Болонську декларацію. Нині в Болонський процес залучено 35 країн, що має на меті створити єдину європейську систему вищої освіти, яка базується на двох рівнях знань (бакалавр та магістр), розробити загальні критерії оцінки якості викладання, ввести освітні кредити (за типом кредитних трансфертів), полегшити доступ до знань у всіх країнах Європи. Це має зробити конкурентоспроможнішими європейські університети і підвищити рівень знань студентів.

Натомість вузьким місцем у системі освіти стає нестача якісно підготовлених кадрів, а також продукування нових знань, без чого освітянська система також не може бути ефективною. У відповідь на цю потребу на початку XXI століття виникла педагогічна (освітня) логістика [12].

Паралельно до Болонського процесу з 1999 р. в Європі розпочався процес створення умов усім громадянам для оволодіння знаннями і навичками, які потрібні їм у XXI ст. 15 червня 1999 року в Кельні на саміті “Великої вісімки” (G8) прийнято Кельнську Хартію (“Цілі і завдання навчання протягом усього життя”, у якій підкреслено, що знання все більшою мірою стають основою економіки і суспільства. Отже, необхідно навчати людей гнучкості до змін і мобільності.

Загалом зазначимо, що особливих успіхів у сфері реформування освіти поки що не досягнуто. Основний недолік полягає в тому, що проголошені цілі не підкріплені дієвим механізмом для їх реалізації. В сфері економіки і бізнесу таким універсальним механізмом є логістика. На жаль, у педагогіці абсолютно нереально намагатися створювати підрозділи логістики при навчальних закладах, дитячих дошкільних установах, лікарнях тощо. Для цього немає ні коштів, ні кадрів, ні інформаційних систем. Найреальніша альтернатива – впровадження логістики у сферу освіти з останнього рівня розвитку логістики, тобто створення Регіонального центру педагогічної логістики (РЦПЛ) [20]. Якщо для класичного періоду розвитку логістики (кінець 60-х – кінець 70-х років ХХ ст.) характерне створення на підприємствах логістичних систем замість організації оптимальних перевезень продукції, комплексного підходу до процесу товароруку і використання теорії компромісів, то поширення регіональних логістичних центрів (особливо спеціалізованих у сфері педагогічної логістики) може призвести до формування неологістики третього покоління.

Зокрема, до функцій РЦПЛ В. Лівшиц [20] відносить:

- організацію педагогічних логістичних ланцюгів і моніторинг за їх виконанням;
- оптимізацію розміщення педагогічних організацій в регіоні;
- пошук та підбір партнерів для педагогічних організацій і допомога в укладенні договорів;
- консультування з новітніх технологій навчання;
- психологізацію навчальних закладів та психологічне консультування;
- створення банку даних про педагогів у регіоні;
- впровадження системи психології здоров'я;
- створення банку даних щодо учнів і резерву;
- проведення регіональних нарад і конференцій;
- вивчення і поширення нових методів навчання та управління;
- допомогу в комплектуванні студентами та учнями навчальних закладів;
- вивчення потреби у фахівцях у кожному регіоні;
- підбір кандидатур для участі в конкурсі на вакантні місця керівників і фахівців для педагогічних організацій регіону;
- постачання педагогічних організацій сучасним обладнанням для навчального процесу, а також методичною і навчальною літературою;
- створення та управління регіональною електронною мережею бібліотек (медіатеки) навчальних закладів та міських бібліотек;
- проведення соціологічних досліджень у регіоні з педагогічних проблем;
- допомогу в підготовці наукових кадрів для навчальних організацій регіону;
- порівняльний кількісно-якісний аналіз діяльності навчальних закладів регіону.

Освітня логістика вперше дозволяє синхронізувати педагогічну систему, наблизити її за рівнем управління до економічної системи. Це дає можливість знизити ризик неефективного використання коштів на розвиток та освіту і, тим самим, збільшити приплив капіталу в цю сферу.

В умовах зростання невизначеності й нестабільності освіти логістика є адекватною реакцією на ситуацію, що виникає в розвитку людства. Виділяють декілька потоків у освітній логістиці [20]: потік знань та інтелекту; потік навчання і розвитку інтелекту; психологічний потік; потік нейропедагогіки; потік здоров'я; інформаційний потік; потік обладнання.

Наприклад, Є.А. Подольська [17] формулює основні принципи менеджменту якості вищої освіти та освітньої логістики і зазначає, що якість вищої освіти визначається оцінкою компетенцій випускників ВНЗ у контексті ринкових відносин. За сучасних умов повинна вибудовуватися нова освітня логістика, під якою зазвичай розуміють сукупність принципів оптимізації освітніх процесів і структур.

Освітня логістика призначена для підвищення ефективності освітньої діяльності загалом, причому, як кожна управлінська діяльність, ґрунтується на певних принципах (табл. 1).

Таблиця 1

Основні принципи освітньої логістики [17]

№	Назва принципу	Суть принципу
1	<i>функціональність</i>	зростання функціональності суб'єктів освітнього процесу, баланс між їхніми матеріальними і духовними потребами; опора на здатність студентів до рефлексивної і відповідальної поведінки, до проектування і усвідомленої побудови своєї пізнавальної та соціальної активності;
2	<i>раціональність</i>	раціональні схеми співвідношення між розвитком знань, технологіями і здатністю студентів їх творчо засвоювати; побудова кожною молодою людиною власного проекту оптимальної системи забезпечення якості освіти на основі наявних ресурсів та опори на власні сили і можливості;

№	Назва принципу	Суть принципу
3	<i>комунікативність</i>	оптимальний баланс між локальним і глобальним; розвиток комунікативних здатностей людей у глобалізованому й інформаційно насиченому суспільстві; формування культури толерантності, готовності до особистісного, професійного та соціального самовизначення у мінливих умовах полікультурної взаємодії;
4	<i>компетентність</i>	оцінка якості вищої освіти як результату формування компетенцій випускників ВНЗ, відповідність їх знань і навичок динамічним вимогам соціально-культурної, економічної та професійної сфер життя; розуміння кінцевого результату освітнього процесу у ВНЗ як гармонійного поєднання таких складових, як професійна підготовленість, освіченість, загальнокультурна грамотність, фізичне, психічне, моральне здоров'я випускників тощо;
5	<i>ефективність</i>	націленість процесу і результату освіти на відповідність потребам споживачів, досягненням науки, на формування здатності відповідати на виклики сучасності; допомога студенту, мотивованому до кар'єрного зростання, на основі системи адекватних методів, засобів і видів діяльності накопичувати певну сукупність знань, компетенцій, формувати і розвивати здібності, уміння і навички отримувати нові знання та ефективно діяти на виробництві, а також в інших сферах суспільного життя;
6	<i>соціальна мобільність</i>	позиціонування освіти для молодого покоління як головного стартового ступеня для побудови кар'єри і досягнення матеріального благополуччя; формування мотивацій, пов'язаних з інструментальними функціями освіти: робота, успіх, кар'єра; сприйняття освіти як ресурсу для соціальної мобільності та освоєння нових соціальних ролей, капіталу для інвестування при досягненні бажаного соціального статусу;
7	<i>самоорганізація</i>	розвиток і примноження інтелекту як засобу відтворення соціальних зв'язків та формування особистості; створення умов для набуття такої автономності та неповторності, щоб кожний суб'єкт освітнього процесу міг самостійно проектувати і планувати свою соціальну поведінку.

В.К. Власова [8], аналізуючи можливості інформаційного освітнього середовища в аспекті взаємодії між ВНЗ і підприємствами різних галузей економіки, підвищення адекватності ринку освітніх послуг ринку праці, як ефективний механізм проектування сучасного інформаційного освітнього середовища обґрунтовує метод педагогічної (освітньої) логістики.

Інформаційне освітнє середовище є підсистемою ринку праці та сприяє вирішенню проблеми працевлаштування випускників університетів, інститутів, коледжів, сприяє усуненню дисбалансу попиту-пропозиції на випускників навчальних закладів.

Проблема модернізації професійної освіти, на думку багатьох учених, у тому, що проголошені цілі не підкріплено дієвим механізмом для їх реалізації

Сьогодні існує певний дисбаланс між попитом підприємств регіонального ринку праці на кваліфікованих фахівців, з необхідними професійними знаннями, уміннями і навичками в конкретній області діяльності на високому рівні, з одного боку, і обмеженими можливостями вищих навчальних закладів задовольнити цей попит, з іншого. Це відбувається з таких причин:

- під час формування та виконання освітнього замовлення навчальні заклади недостатньо враховують кон'юнктуру ринку праці;
- роботодавці найчастіше не вказують своїх вимог до професії і не беруть участі в уточненні освітніх програм при підготовці під конкретне робоче місце;
- освітні установи виявляються не готовими забезпечити підготовку випускників за професіями, що користуються попитом на ринку праці;
- до моменту закінчення навчання підприємства відмовляються від випускників через скорочення обсягів виробництва;
- студенти не проявляють належної мотивації до освоєння знань, умінь і навичок, в результаті не проходять відбору під час працевлаштування через нездатність виконувати вимоги роботодавців.

Цілком слушно В.К. Власова визначає метод освітньої логістики як [8]:

- 1) по-перше, сукупність інформаційно-педагогічних вимог до організації інформаційних потоків;
- 2) по-друге, вимоги передбачуваних результатів, досяжних при орієнтації на виділені інформаційні потоки:
 - адекватність професійної освіти динамічно мінливим потребам ринку праці за рахунок посилення мобільності змісту освіти;
 - націленість вищої школи на задоволення все більших потреб у підготовці фахівців не тільки населення, але й роботодавців;
 - ефективність проектування професійної інфраструктури інформаційного освітнього середовища;

3) по-третє, набір структурованих задач і способи їх розв'язання, які ранжовані з позиції їх потреби в проектуванні інформаційного освітнього середовища. Найбільш значущі з них явно узгоджуються із сукупністю інформаційно-педагогічних вимог до організації інформаційних потоків, що базуються на основних правилах логістики, відомих як правила 7R (рис. 1):

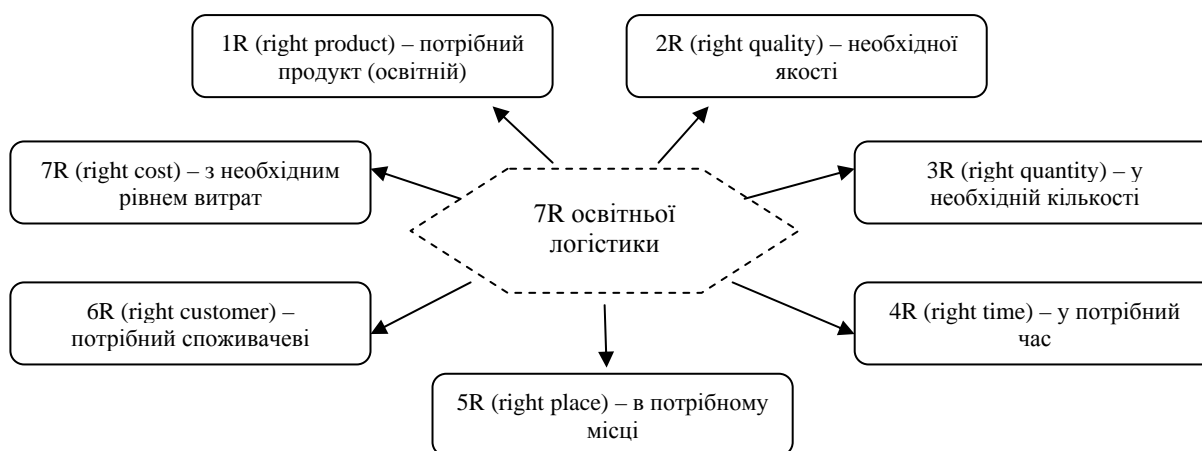

Рис. 1. Основні правила освітньої логістики (7R)

- оперативне передавання даних між навчальними закладами та роботодавцем, координація напрямів їх діяльності;
- визначення кількості та термінів підготовки кадрів, визначення часу і необхідної кількості матеріальних витрат для задоволення потреб регіонального ринку праці;
- зведення до заданого мінімуму часу підготовки і кількості підготованих фахівців заданого профілю;
- визначення та оптимізація необхідної кількості кадрів задля усунення коливань попиту на фахівців;
- динамічне просування кадрів у відповідь на додаткову зміну потреб на трудовому ринку;
- розрахунок необхідної сумарної потреби в кількості підготовлених кадрів;
- усунення необхідності відстеження роботодавцем напрямів підготовки фахівців у різних навчальних закладах.

У межах методу освітньої логістики доволі чітко можна визначити показники, що характеризують основні проблемні напрями підготовки фахівців для регіонального ринку праці, що дозволяють виявити ефективні шляхи проектування інформаційного освітнього середовища [8]:

1) показник відповідності структури підготовлюваних фахівців потребам ринку праці. Люди платять гроші за освіту, а потім не можуть знайти роботу за фахом, в певних випадках за це платить держава, щоб заплатити ще раз за перепідготовку фахівця в системі працевлаштування. Інакше кажучи, необхідна інформація – скільки і яких фахівців нам потрібно;

2) показник відповідності чинних освітніх стандартів вимогам роботодавця. Розвиток сучасних технологій все більше вимагає саме вищої освіти, яка є в сучасному світі елементарної “путівкою в життя”, стаючи базовою умовою життєвого успіху та самореалізації. Для такої базової соціалізації достатньо освіти на рівні бакалавра. Диплом бакалавра повинен стати свідченням загальної компетенції. Після цього відбувається усвідомлений вибір спеціальності. Далі бакалавр довчається протягом 10–15 місяців, якщо має покликання і можливості отримати звання спеціаліста або проходить підготовку в магістратурі, щоб реалізуватись в науковій чи навчальній сфері;

3) показник зміни інформаційно-технологічної бази освіти з урахуванням сучасних вимог і потреб студентів. Зокрема, повинно йтись про більш активне і продуктивне використання електронних інформаційних ресурсів. Це одночасно може сприяти автоматичному відсіюванню тієї частини викладачів, які з певних причин виявляються нездатними адаптуватися до нового інформаційного середовища. Необхідно також змінити структуру та рівень професійної та наукової підготовки викладачів. Нова структура повинна охоплювати: електронні версії базових підручників і навчальних посібників з основних дисциплін; електронні версії монографій провідних вчених з актуальних проблем науки; електронні версії академічних журналів, що виходять в реальному часі; електронні версії дисертацій (за рекомендацією дисертаційних рад); електронні версії конспектів лекцій з основних дисциплін провідних вчених; електронні версії статистичних довідників, що виходять в реальному часі; електронні навчальні медіа-ресурси; електронні версії методичних матеріалів тощо;

4) показник наявності та створення регіональних науково-освітніх комплексів. Наявність подібних структур може забезпечити функціонування системи безперервної освіти, підготовки кадрів різної кваліфікації з урахуванням вимог ринку, відкритість освітніх систем, перехід з одного рівня освіти на інший. Освітні завдання комплексу впливають з особливостей конкуренції на ринку освітніх послуг. Система освіти повинна являти собою структуру, що об'єднує різноманітні освітні та наукові організації і забезпечує відкритість, безперервність освіти та можливість входження в неї на будь-якому освітньому рівні. Структура повинна забезпечувати високу якість підготовки абітурієнтів і вибір "своїх" студентів, підготовку фахівців відповідно до якісних вимог з боку промисловості та наукових організацій і в кількостях, що задовольняють потребу галузі у фахівцях.

Метод освітньої логістики дає змогу узгодити інтереси промисловості – замовника фахівців та споживача результатів їх професійної освіти і ВНЗ – виконавця замовлення. З погляду промислового підприємства, методологія освітньої логістики описує потреби виробничого процесу, що вимагають участі фахівців з конкретними функціями і навичками. Для ВНЗ цей метод слугує базою для формування списку вимог до фахівця, що дає змогу оцінити реалізованість відповідного навчального плану.

Очевидно, що поняття "освітня логістика" є збірним терміном для цілого ряду процесів, систем та інформаційних потоків, що дає змогу вищим навчальним закладам працювати на раціональній основі у мінливому ринковому середовищі.

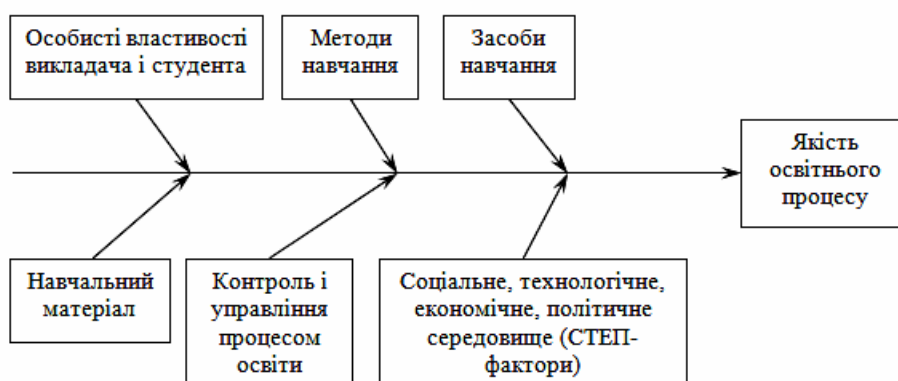

Рис. 2. Базові характеристики освітнього процесу, що визначають його якість

Зазначимо, що освітня логістика, охоплюючи численні процеси (табл. 2), вимагає від ВНЗ гнучкості, оскільки:

- сучасні тенденції в сфері освіти зумовлюють особливості формування попиту на освітні послуги. Студенти сьогодні все частіше розробляють власний "життєвий сценарій", в якому освіта займає чільне місце і має компетентно-орієнтований характер. Тобто основним для сучасного студента є отримання знань і навичок, щоб бути конкурентоспроможним на ринку праці та успішно досягати цілей під час професійного росту;
- пропозиція освітніх програм, курсів та тренінгів стає все різноманітнішою;
- абітурієнти ВНЗ відрізняються за рівнем підготовки, попередньою освітою і побажаннями (вимогами). Тому ВНЗ повинні враховувати наявні документи про попередню освіту та надавати пільги при вступі, тобто проводити акредитацію попереднього навчання і враховувати конкретні запити (вимоги) щодо змістового наповнення і характеру надання освітньої послуги;
- українські студенти прагнуть здобувати освіту за кордоном у престижних університетах, оскільки це стало доступнішим порівняно з ХХ століттям.

Таблиця 2

Процеси, які охоплює освітня логістика

№	Процеси
1	реєстрація абітурієнтів, формування рейтингу, реєстрація студентів на курси;
2	опис ряду освітніх програм, курсів, тренінгів ВНЗ та забезпечення безперешкодного доступу до такої інформації;
3	планування освітнього процесу та формування графіків виконання поставлених учасниками освітнього процесу завдань;
4	моніторинг студентів як під час навчання у ВНЗ (кураторами груп та науковими керівниками), так і після працевлаштування (координаторами) за посередництвом освітніх логістичних центрів;
5	управління змінами (прогресом): відстежування процесу навчання студентів та шляхи розвитку їх компетенцій;
6	проведення контролю знань на різних етапах навчання: тестування та екзамени;
7	інші управлінські процеси

Для того, щоб це стало можливим, українські ВНЗ повинні забезпечувати гнучкий (здатний реагувати на зміни ринку, тобто маркетингово-орієнтований) та якісний навчальний процес, відповідну організаційну структуру управління, підтримку управлінських рішень ІТ-технологіями, а також дбати про імідж ВНЗ у міжнародному масштабі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Освітня логістика актуальна для всіх освітніх установ, які впроваджують інноваційні стандарти освітнього менеджменту і прагнуть забезпечити довгострокові конкурентні переваги, підвищуючи свою ефективність на ринку освітніх послуг.

Ключовим мотивом впровадження нової концепції управління є дифузія знань та навичок випускників ВНЗ, молодих спеціалістів у сферу бізнесу, реальний сектор економіки, причому ідея постійного саморозвитку та удосконалення особистості повинна залишатись пріоритетною.

Серед перспектив подальших досліджень – проаналізувати якісні зміни у діяльності ВНЗ внаслідок впровадження ними освітньої логістики.

1. Абабкова М.Ю. *Маркетинг образовательных услуг. Маркетинговые технологии в управлении международным образованием: учеб. пособие.* – СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2010. – 149 с. 2. Билл Гейтс. *Бизнес со скоростью мысли.* – М. Эксмо-Пресс, 2000. – 480 с. 3. Бобало О.Ю. *Маркетинг у функціонуванні вищих навчальних закладів // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць.* – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2 – 312 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/20_2/291_Bobalo_20_2.pdf 4. Бобало О.Ю. *Організаційна структура управління маркетинговою діяльністю у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7880/1/03.pdf> 5. Братаніч Б. В. *Маркетинг в освіті як предмет філософського аналізу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософських наук: 09.00.10 – філософія освіти / Борис Володимирович Братаніч.* – К.: Інститут вищої освіти АПН України, 2006. – 20 с. 6. Вознюк В. С. *Маркетинг освітніх послуг [навчальний посібник] / Василь Вознюк.* – Луцьк : Волинська книга, 2007. – 64 с. 7. Дмитрів А.Я. *Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2010_690/07.pdf 8. Власова В.К. *Специфика проектирования современной информационной образовательной среды / Научная электронная библиотека.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=14865442> 9. Гончарова М.А., Гончарова Н.А. *Образовательная логистика как стратегический императив экономического развития региона / Научная электронная библиотека, 2009.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=13217580> 10. Ілляшенко С.М. *Застосування інноваційних інтернет-технологій для підвищення конкурентоспроможності ВНЗ / С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна // Сучасні проблеми економіки та менеджменту: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конференції.* – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 57–58. 11. *Інтернет-портал для управлінців МЕНЕДЖМЕНТ.COM.UA – Цифровой маркетинг: новые требования [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/marketing/mark225.html> 12. Денисенко В.А. *Основы образовательной логистики.* – Калининград: Изд КГУ, 2003. – 317 с. 13. Новиченкова Л. *Деловая репутация: от системы к результату / Л. Новиченкова // Управление компанией.* – 2007. – №3. – С. 18–23. 14. Оболенська Т.Є. *Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний та зарубіжний досвід / Т.Є. Оболенська.* – К.: КНЕУ, 2001. – 208 с. 15. Окландер М.А. *Комплекс Интернет-комунікацій в маркетингу / М.А. Окландер, І.Л. Литовченко // Маркетинг в Україні.* – 2008. – № 10. – С. 29–35. 16. *Педагогический маркетинг в управлении развитием образовательных систем / [П. И. Третьяков, С. И. Захаренков, М. В. Туберозова, Н. А. Шарай].* – М.: Перспектива, 2010. – 232 с. 17. Подольська Є.А. *Освітня послуга: консюмеристський зміст і орієнтир менеджменту якості вищої освіти [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2009_15/Podol.pdf 18. *Репутационный маркетинг позволяет улучшить имидж организации в интернете [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.it-std.ru/novosti-it/reputatsionniy-marketing-pozvolyaet-uluchshit-imidzh-organizatsii-v-internete.html> 19. Мельников М. *Образовательная логистика // Миллион.* – 2005. – № 12. 20. Лившиц В. *Педагогическая логистика // Сб. Полисветие. Кохтла-Ярве.* 2007. – № 1. – С. 72–79. 21. Ступнікер Г. *Интеллектуальный капитал як основа розвитку вітчизняних промислових підприємств / Г. Л. Ступнікер // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.* – Дніпропетровськ: ПДАБА. – №12. – 2008. – С. 40 – 43. 22. Філіп Котлер, Карен Фокс. *Стратегічний маркетинг для навчальних закладів.* – К.: УАМ, 2011 – 580 с. 23. Шабельник А. *Имидж и репутация – две большие разницы [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.sostav.ru/articles/2002/03/25/pr250302/> 24. Шевченко Н.В. *Особенности образовательной логистики в системе конструирования карьеры.* – [Електр. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/vmsu/2008-01/08shnveyai.htm